

Privatizarea MEBO în România
Procesul de privatizare și rezultatele împrumutării

Álmos Telegdy

Universitatea de Științe Economice, Budapesta
și
Universitatea Central-Europeană, Budapesta

Ianuarie 2002

Traducerea: Marius Cosmeanu

1. Introducere

Proprietatea muncitorilor asupra mijloacelor de producție a provocat numeroase controverse în rândul economiștilor. Au fost aduse argumente pro și contra în privința eficienței relative a întreprinderilor patronate de salariați și a firmelor convenționale deținute de cei care livrează capitalul necesar producerii de bunuri. Diferențele de comportament dintre cele două tipuri de firme au fost și ele larg dezbătute. Privatizarea în țările post-socialiste a aprins însă acest subiect, deoarece majoritatea acestor țări au folosit metode de privatizare care au dus la grupuri mai mari sau mai mici de astfel de firme aflate în proprietatea angajaților. Între aceste țări, România are probabil cel mai mare procentaj de firme dominate de salariați. Metoda MEBO (Management Employee Buyouts) a fost practic singura metoda de privatizare relevantă pentru primii cinci ani ai tranziției din România. Mai târziu, când a început privatizarea în masă și vânzările de la caz la caz au devenit tot mai utilizate, MEBO-urile continuau să fie aplicate unui număr semnificativ de societăți. Mai mult, nu numai că numărul societăților aflate în proprietatea angajaților era mare, dar în mare parte a lor angajații dețineau majoritatea acțiunilor, în multe din cazuri chiar și 100 de procente. Aceste societăți aparțin de numeroase ramuri industriale având dimensiuni variate în ce privește numărul angajaților, de la câteva persoane până la 10.000 de angajați. Astfel, patronatul angajaților constituie un factor important al performanței firmelor din România, iar înțelegerea acestuia este de o importanță crucială atât din punct de vedere teoretic cât și din punct de vedere al elaborării politicilor economice.

Această lucrare reprezintă o analiză a privatizării prin metoda MEBO în România, abordând cadrul său instituțional, rezultate privatizării și caracteristicile firmelor care au fost privatizate prin această metodă. Ea prezintă de asemenea, ponderea metodei în totalul transferului de proprietate din România, precum și a acțiunilor firmelor deținute de angajați în economia românească. Analiza pleacă de la perioada de început a privatizării (1992) și se termină cu cea de a doua parte a anului 2000, acoperind astfel cea mai mare perioadă a transferului de proprietate. Datele — culese din mai multe surse — acoperă aproape 90% din totalul societăților privatizabile, adică din cele aflate inițial în proprietatea statului și care au fost supuse tuturor tehnicilor majore de privatizare.¹ Punctul forte al acestor date îl constituie descrierea structurii de proprietate al firmelor de după privatizare.

Lucrarea se concentrează asupra privatizării MEBO, fără a include și o analiză a altor tehnici de privatizare care pot să ducă la patronate ale salariaților: privatizarea unor magazine

sau posibilitatea cumpărării individuale de acțiuni de către salariați. Nu există date accesibile privitor la aceste tranzacții, iar caracteristica privatizării de tip MEBO, care asigură existența unei structuri de proprietate concentrate în mâinile angajaților pentru prima perioadă de după privatizare, nu este satisfăcută în cazul vânzării unor mici magazine sau a achiziționării individuale. Prima metodă poate fi aplicată unor unități foarte mici, în timp ce în al doilea caz, un salariat cu greu va putea deține o parte atât de importantă a acțiunilor încât să poată influența comportamentul firmei. Pe de altă parte, firmele privatizate prin metoda MEBO, așa cum voi arăta în continuare, au trebuit să înființeze asociații ale angajaților (Programul Acționarilor Salariați – PAS) care au obținut drepturile de proprietate ale firmei pe perioada de rambursare a împrumutului primit pentru cumpărarea acțiunilor firmelor respective. Acest lucru a asigurat o concentrare a proprietății în mâna salariaților, aceștia putând astfel influența puternic comportamentul firmei.

Lucrarea este structurată după cum urmează: în prima parte voi discuta construcția organizațională a procesului de privatizare din România; voi trece apoi la descrierea instituțională a programului MEBO; partea a treia a lucrării prezintă rezultatele programului (numărul și tipul firmelor aflate în proprietatea angajaților și structura lor de proprietate de după privatizare); ultima parte face câteva estimări privind viitorul proprietății deținute de angajați în România, și prezintă concluziile de rigoare.

2. Pașii principali ai privatizării din România. Tipurile majore de proprietari.

În această parte voi prezenta principalele programe ale procesului de privatizare din România. Ea include analiza organizațiilor care au primit din partea statului drepturile de proprietate și sarcina de a-și privatiza portofoliul. Voi discuta de asemenea modul de selecție a firmelor în grupul de firme eligibile pentru privatizare. Întreaga discuție arată ce rol important a avut privatizarea MEBO în întreg procesul de privatizare din România.

Încă din primul an al tranziției (1990) s-a elaborat o primă parte a cadrului legislativ legat de restructurarea întreprinderilor de stat. *Legea privind reorganizarea întreprinderilor de stat* (15/1990) a împărțit societățile în două grupe. Societățile din prima grupă (numite și *Societăți Comerciale*) au fost obligate să se reorganizeze și să devină societăți pe acțiuni sau societăți cu răspundere limitată, având ca unic proprietar statul român. În primii șapte ani, acestea au fost cele care au format grupa firmelor eligibile pentru privatizare. Celălalt grup de firme, format din așa-numitele *Regii Autonome*, a rămas sub autoritatea ministerelor de resort,

¹ Descrierea exactă a construcției datelor poate fi găsită în anexa lucrării scrise de Earle și Telegdy (2001).

până în 1997 — când legislația a permis și a reglementat privatizarea regiilor — ele nefiind incluse în nici un program de privatizare.²

Așadar, se presupunea că toate aceste firme vor fi reorganizate în *Regii Autonome*, pentru ca apoi să opereze în industriile strategice ale economiei, cum ar fi cea de armament și cea a producției energetice. Totuși, legea a fost îndeajuns de obscură pentru a permite includerea în această categorie și a unui număr mare de firme care nu erau deloc „strategice”.³ În consecință, au fost restructurate în Regii Autonome și firme din construcții, de comerț și din industria tutunului, nefiind astfel incluse în grupul firmelor care urmau să devină private. Deși numărul regiilor nu a fost foarte mare, acestea dețineau o pondere destul de mare din numărul total de angajați și capitalul social. Conform Registrului Român al Întreprinderilor, o bază de date care conține toate firmele având peste 3 angajați, regiile dețin o proporție de 22% din firmele aflate în proprietatea statului în 1992. Mai mult, aceste ramuri economice tindeau să devină și ramuri cu folosință intensivă de capital, atingând 47% din capitalul social al întreprinderilor de stat (Agenția Română pentru Dezvoltare (1997)). Astfel, în primii șapte ani ai tranziției, aproape jumătate din valoarea contabilă a firmelor de stat au fost neprivatizabile, societățile care au avut cel puțin șansa de a se privatiza fiind doar cele care formau grupul societăților comerciale.

În timp ce controlul regiilor revenea ministerelor, drepturile de proprietate ale societăților comerciale au fost delegate celor două organizații nou-create: *Fondul Proprietății de Stat* (FPS) și una din cele cinci *Fonduri ale Proprietății Private* (FPP). Primului îi reveneau 70% din acțiunile fiecărei societăți, iar cel de al doilea primea cele 30 de procente rămase.⁴ FPS era un holding convențional de stat, creat în toate țările aflate în tranziție. FPP-urile au fost create pentru a înlesni privatizarea în masă (care, în România, a avut loc doar în 1995-96, cunoscută și sub numele de „cuponiadă”), prin care se presupunea ca 30% din acțiunile societăților comerciale vor fi distribuite populației.⁵ Se dorea ca aceste holdinguri să activeze în interesul cetățenilor adulți din România, proprietarii *de jure* ai fondurilor: toți aceștia au primit gratuit certificate de proprietar prin care li se acordeau drepturi de control exclusive asupra FPP-urilor, primind dividende pe certificate, atât timp cât nu le schimbau pe acțiunile societății. Totuși, *de facto*, era imposibil pentru un cetățean sau un grup de cetățeni

Selecția firmelor din cadrul (sau din afara) procesului de privatizare este discutată în partea următoare a lucrării.

² *Ordonanța de Urgență 30/97* cu privire la reorganizarea Regiilor Autonome, *Ordonanța de Urgență 88/97* cu privire la privatizarea întreprinderilor. Dar nici după această ridicare a barierelor legale, nu a avut loc o privatizare masivă, semnificativă a acestor companii.

³ „[Regiile Autonome] operează în ramurile strategice ale economiei... precum și în alte domenii de activitate stabilite de Guvern.” (*Legea 15/1990*, art. 2). Regiile Autonome sunt descrise de Negrescu (2000).

⁴ *Legea privatizării societăților comerciale* (58/1991).

să controleze FPP-ul, „proprietatea” lor. În primul rând pentru că structura de proprietate a fost foarte dispersată și nu s-a creat nici o instituție care să ofere informații despre activitatea POF-urilor. Apoi, de-a lungul celor cinci ani de existență FPP-urile nu au distribuit nici un dividend, iar consiliul director era numit de Parlament și Guvern.⁶

Practic, singura utilizare posibilă a certificatelor era în privatizarea MEBO, așa cum vom discuta detaliat în partea care urmează. Salariații unei societăți puteau primi gratuit o parte a acțiunilor FPP în schimbul certificatelor de proprietate. Certificatele neutilizate în privatizarea MEBO s-au devalorizat considerabil în 1995, putând fi utilizate împreună cu noile cupoane în cadrul Programului de Privatizare în Masă (PPM).

Privatizările în masă sunt frecvent criticate pentru că duc la o structură de proprietate foarte dispersată, structură care nu corespunde unor practici guvernamentale eficiente. Dar prin specificul său aparte, varianta românească a acestui tip de privatizare a dus la o structură de proprietate și mai dispersată decât în general. Legea care a reglementat PPM-ul⁷ a blocat practic apariția oricărui acționar care să dețină un pachet de acțiuni de control. Cupoanele nu puteau fi comercializate, iar apariția de intermediari financiari era interzisă. Aceste provizii interziceau explicit apariția unor acționari majoritari, indiferent că aceștia ar fi fost indivizi sau instituții. În plus, proporțiile privatizării „în masă” au fost și ele diminuate: în program au fost incluse aproximativ două treimi din totalul societăților comerciale și în fiecare societate inclusă statul reținuse 40 sau 51 de procente din acțiuni pentru vânzarea lor ulterioară. Un alt factor care a diminuat ponderea de acțiuni transferate în proprietate privată a fost tratamentul asimetric al excesului de cerere și ofertă. Dacă într-o societate comercială cererea de acțiuni era prea mare, numărul acțiunilor privatizabile era divizat în funcție de numărul de cereri, fiecare cetățean primind astfel o parte mult mai mică de acțiuni decât ar fi primit în cazul în care valoarea cupoanelor ar fi fost egală cu valoarea contabilă a firmei. Putem, așadar, considera acest aspect ca un fel de mecanism de piață: acțiunile cele mai cerute erau și cele mai scumpe. În cazul surplusului de ofertă însă, aceste rațiuni „de piață” nu au funcționat: fiecare solicitant primea valoarea nominală a acțiunii pe care o deținea, lăsând o parte a acțiunilor privatizabile în proprietatea statului. Prin urmare, acest program a constat într-o

⁵ *Legea 15/1990*, art. 23.

⁶ Foarte sugestiv este în acest sens faptul că pe certificatele de proprietate nu se preciza FPP-ul de care aparținea deținătorul. Astfel, fiecare cetățean român era proprietar al unei mici părți din fiecare FPP, ceea ce e de-a dreptul amuzant. Pentru o discuție a activității FPP-urilor vezi Earle și Săpătoru (1994). Pentru o analiză a creării FPP-urilor vezi de asemenea Earle și Telegdy (2001).

⁷ *Legea accelerării procesului de privatizare (55/1995)*.⁷

privatizare parțială a societăților, ajungându-se la o structură de proprietate privată extrem de dispersată însă cu un singur proprietar aflat în poziție de control: statul.⁸

Ultima metodă de privatizare aplicată în România a fost cea a vânzării acțiunilor, de la caz la caz, pentru fiecare societate în parte. Deși, prima lege a privatizării stipulase deja importanța acestei metode, specificând și tehnicile de vânzare (licitație, negociere directă sau ofertă publică), ea a început să aibă o importanță semnificativă abia începând cu 1996. Între 1996 și 2000 un număr mare de firme a ajuns să fie patronat din afară, de outsiderii firmei (proprietari autohtoni sau străini nesalariați ai societăților respective și care au obținut acest statut în urma vânzării de la caz la caz a acțiunilor acestor societăți).⁹

În concluzie, toate tipurile importante de proprietari sunt prezente în structura de proprietate post-privatizare din România. Pentru a începe cu FPS-ul — reprezentat de stat — acesta a fost și rămâne încă un proprietar influent al multor firme. Portofoliul și numele FPP-urilor s-au schimbat după PPM, însă identitatea proprietarilor lor reali a rămas un mare semn de întrebare; ceea ce știm însă cu siguranță e că cetățenii — proprietarii legali — nu se numără printre ei...¹⁰ Pe lângă acești doi proprietari, o serie întreagă de alți proprietari privați au apărut ca urmare a privatizării prin metoda MEBO, a privatizării în masă sau a privatizării prin vânzarea de la caz la caz. MEBO-urile fiind cele mai populare în primii ani de tranziție (1993-95), au condus la creșterea ponderii proprietății deținute de salariați, în timp ce prin privatizarea în masă (1995-96) un număr mare de cetățeni români au primit o parte, fie și infimă, a proprietății. Ultima metodă — vânzarea directă a acțiunilor — a fost utilizată îndeosebi după PPM (1996-2000). Ambele tipuri de investitori, cei autohtoni și cei străini, au obținut acțiunile societăților aflate în proprietatea statului. Astfel, după cum precizăm, în firmele din România sunt prezente practic toate tipurile de proprietari posibili.

Evoluția structurii de proprietate de după privatizare este prezentată în Tabelul 1 și Figura 1, în care sunt arătate, pentru fiecare tip de proprietar în parte, mediile anuale ale acțiunilor în funcție de ponderea numărului de angajați și a capitalului. După venit, proprietatea de stat a scăzut între 1992 și mijlocul anului 2000 de la 100% la 28%. Între proprietarii privați, salariații au avut cele mai multe acțiuni (29% în 2000:II). Acest grafic ne arată de asemenea, că înainte de 1996 MEBO a fost practic singura metodă semnificativă de

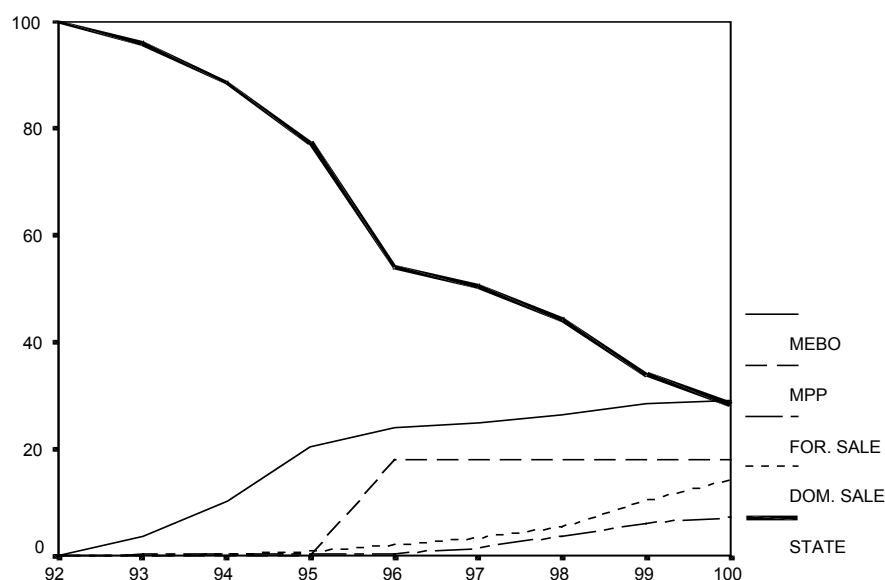
⁸ Vezi pentru aceasta analiza detaliată făcută de Earle și Telegdy (1998) privind concepția și rezultatele Programului de Privatizare în Masă (PPM).

⁹ Earle și Telegdy (2001) discută în detaliu amploarea și apariția structurii de proprietate rezultate în urma vânzării de la caz la caz.

¹⁰ Acțiunile puse în PPM au fost parțial cumpărate de FPP-uri, care au primit în schimb o parte mult mai mică a acțiunilor rămase în portofoliul FPS după PPM. Pentru o abordare mai amănunțită a acestui proces vezi Earle și Telegdy (1998).

privatizare.¹¹ Cetățenii care au primit acțiunile lor în cadrul PPM au 18 procente, în timp ce outsidersii, fie ei autohtoni sau străini, sunt proprietarii cei mai puțini prevalenți, deținând doar 14%, respectiv 7%. Astfel, MEBO este metoda de privatizare cea mai importantă nu doar pentru că a fost folosită aproape exclusiv până în 1996, dar și pentru că datorită ei cea mai mare parte a angajaților care inițial lucrau pentru stat să treacă sub proprietate privată. Tabelul arată de asemenea, că firmele cu utilizare intensivă de capital au fost mai puțin atractive pentru privatizare, sau pur și simplu guvernul dorea să le mențină în proprietatea statului: doar 53,1% din valoarea contabilă totală a societăților comerciale patronate de stat au fost privatizate.¹² Privatizarea MEBO a transferat în proprietate privată doar 10% din capitalul total deținut de stat. În cazul altor tipuri de proprietari, valorile mediilor ponderate cu numărul salariaților și cu capitalul social sunt similare.

Figura 1: Evoluția structurii post-privatizare a proprietății

Sursa: Labor Project Privatization Data

Note: Numărul de firme: 7041. Proprietatea ponderată cu numărul de salariați. Statul include FPS și FPP.

În cele ce urmează voi prezenta cadrul instituțional și structurile de guvernare ale firmelor privatizate prin metoda MEBO, pentru a prezenta apoi și rezultatele acestui program de privatizare.

¹¹ Încă de la programul de privatizare pilot, conceput pentru a testa diferite metode de privatizare, din cele 22 de societăți privatizate în cele din urmă, prin această metodă s-au privatizat integral cincisprezece societăți și parțial patru.

Tabel 1: Număr de angajați și capital privatizat

	Tipul de proprietar					Procent Priv.	Număr de firme
	Participanți		Investitori		Alții		
	MEBO	PPM	autohtoni	străini			
Capital	10.1	14.6	15.2	9.0	3.8	52.7	7419
Nr. angajați	29.1	17.9	14.2	7.2	3.4	71.7	7041

Sursa: Labor Project Privatization Data

Notă: "Alții" = proprietari privați care nu pot fi clasificați datorită lipsei de informații.

3. Cadrul instituțional al privatizării MEBO

Pe marginea avantajelor sau dezavantajelor pe care le are proprietatea deținută de salariați a avut loc o întreagă controversă, iar transformarea economiei centralizate a aprins, așa cum menționam la începutul acestei lucruri, și mai mult această dezbateră. Argumentele susținătorilor privatizării MEBO erau că distribuirea profitului și participarea angajaților la luarea deciziilor au efecte pozitive asupra performanței firmei, pe când cercetătorii care se opuneau acestei metode subliniau incapacitatea muncitorilor de a restructura societatea, pentru că una din metodele de restructurare neagreate de către ei era tocmai reducerea de personal.¹³ Majoritatea autorilor acceptă însă că patronatul din exterior este superior cel din interior, în special în cazul firmelor mari, eterogene, în care luarea deciziilor de către muncitori poate fi lentă și costisitoare, ei putând găsi cu greu fonduri pentru investiții, comparativ cu investitorii-prorietari din afara societății.¹⁴ Totuși, vânzarea directă nu este fezabilă pentru multe din țări și pentru numeroase firme, alternativa privatizării în masă sau cea prin metoda MEBO menținând proprietatea statului.

Este greu de spus dacă România a fost sau nu capabilă să atragă investitori — atât autohtoni cât și străini — sau dacă voința și constrângerile politice manifestate la guvernele care s-au succedat au fost cele care au obstrucționat aplicarea metodei de vânzare de la caz la caz a societăților de stat. Probabil că atât cererea scăzută pentru acțiunile societăților aflate în proprietatea statului, cât și constrângerile politice au avut fiecare un rol aparte în ansamblul procesului de privatizare din România, rezultatul rămânând însă acela că posibilitatea vânzărilor directe a fost subutilizată, mai ales în primii ani de tranziție (până în 1995 a fost

¹² Numărul de firme în cazul rezultatelor ponderate pentru numărul de salariați și capitalul social nu este același, dar în cazul aceluiași set de firme rezultatele sunt calitativ identice.

¹³ Bonin, Jones și Putterman (1993) au colectat evidența empirică a comportamentului cooperativelor de producție. Hansmann (1996) discută avantajele și dezavantajele proprietății muncitorilor. Pentru o discuție pe marginea proprietății angajaților în context general și transnațional vezi Earle și Estrin (1996).

¹⁴ Kornai (1990, 2000) este adeptul metodei de privatizare prin metoda de vânzare a acțiunilor de la caz la caz, opunându-se altor metode de privatizare, cum e și cea prin care societatea e făcută cadou populației sau angajaților. Boycko, Schleifer și Vishny (1995) critică privatizarea prin metoda MEBO.

folosită, aproape exclusiv, doar metoda MEBO, această tehnică de privatizare continuând să joace un rol important în diminuarea proprietății de stat și mai târziu, așa cum menționam și în încheierea părții anterioare).

Tratamentul preferențial al salariaților în cazul ofertelor publice și al licitațiilor era garantat încă de la prima *Lege a privatizării* (58/1991, art. 48).¹⁵ Mult mai important este însă faptul că normele metodologice ale legii au extins tratamentul preferențial și la negocierile directe, metoda utilizată în majoritatea cazurilor de privatizare MEBO.¹⁶ Aspectul preferențial al programului a constituit creditul acordat de către FPS pentru cumpărarea acțiunilor, cu o dobândă reală negativă.¹⁷ Datoria putea fi plătită din profituri, iar societatea era scutită de taxa pe profit pe perioada rambursării.¹⁸ Condițiile de cumpărare favorabile pentru angajați s-au menținut până în prezent. Legislația ulterioară (*Ordonanța de Urgență* 88/1997) acordă un capitol separat cumpărării de acțiuni de către salariați (Capitolul 2), și menține avantajele de până atunci.

Organizația care răspunde pentru plata datoriilor este Asociația Angajaților (Programul Acționarilor Salariați — PAS). Pentru eligibilitatea la preferințialitatea stipulată prin lege, conducerea curentă, angajații și muncitorii pensionari ai căror ultim loc de muncă a fost în societățile respective au format această organizație care, pe lângă plata dobânzii, a preluat și drepturile de proprietate și reponsabilitățile societății. Funcționarea PAS-ului nu era reglementată prin lege, exceptând doar faptul că alegerea consiliului de conducere revenea membrilor săi și nu conducerii companiei, așa cum se întâmplă într-un caz tipic cum este ESOP (Employee Stock Ownership Plan, Planul de Proprietate al Angajaților Acționari). Totuși, sistemul de votare din cadrul PAS și distribuția acțiunilor către membrii săi stă la discreția companiei. În funcție de drepturile de vot, de ponderea relativă a muncitorilor și a directorilor în PAS, precum și de acțiunile deținute direct (nu prin PAS!), societățile privatizate prin metoda MEBO pot lua forme de proprietate diferite.¹⁹ Dacă în sistemul de votare PAS avem varianta „un om-un vot”, iar PAS are majoritatea acțiunilor, compania putea fi clasificată ca funcționând ca o cooperativă de producție. Dacă dreptul de vot în PAS este distribuit în funcție de acțiunile deținute de membrii, și managerii firmei dețin o majoritate a acțiunilor, atunci societatea ar putea fi mai curând controlată de conducerea firmei. Când

¹⁵ În momentul în care metoda MEBO a devenit răspândită, s-a adoptat o lege care reglementa explicit acest tip de privatizare (*Legea* 77/1994). Munteanu (1997) descrie pe larg această lege.

¹⁶ Hotărârea Guvernamentală 264/1992, Secțiunea 4.

¹⁷ În cazul unui eșantion mic de firme, dobânda variază între 10% și 25%, în timp ce rata inflației era între 150 și 250 de procente în 1993-94, perioadă în care au fost încheiate și contractele de privatizare.

¹⁸ Earle și Estrin (1996) analizează urmările plății datoriilor prin relația statului cu societățile.

¹⁹ Pentru un cadru teoretic privind clasificarea firmelor patronate de angajați vezi Ben-Ner și Jones (1995).

muncitorii au majoritatea, societatea este simiară a unui ESOP. O cercetare recentă realizată de CEU Labor Project pe 101 de firme privatizate prin metoda MEBO la începutul programului, ne arată că în realitate sunt prezente toate cazurile: cooperativele de producție și firmele controlate de manageri au o pondere de câte 20 de procente din eșantion, pe când restul de 60 de procente rămase este deținut de firmele patronate de muncitori. (Earle și Telegdy (în curs de apariție)).

O altă caracteristică a privatizării MEBO în România o constituie predominanța restricțiilor incluse în contractul de privatizare. Astfel, în cazul acestor firme, reducerea personalului, activitatea principală a firmei și vânzarea acțiunilor sunt foarte restrictiv reglementate. Acest lucru are bineînțeles ca efect o diminuare în timp a posibilității de restructurare, ceea ce oricum poate constitui o problemă mai mare doar la firmele patronate de salariați, nu atât la cele tradiționale, cu proprietari externi. Deși nu s-a publicat nici o statistică oficială privind ponderea și mărimea acestor restricții, relevanța importanței lor reiese din cercetarea efectuată de CEU Labor Project și menționată anterior. Rezultatele prezentate în *Tabelul 2* indică o incidență foarte ridicată — peste 90% — a restricțiilor privind reducerea locurilor de muncă, a schimbărilor în activitatea principală și a revânzărilor de active. Mărimea medie a restricțiilor contractuale variază în funcție de tipul de restricție, cu 2,1 ani pentru disponibilizări, cu 4,4 pentru activitate principală și cu peste 5 ani în cazul vânzării acțiunilor.

Tabel 2: Restricții contractuale în firmele privatizate prin MEBO în 1993-1994

Tipul restricției	Procentaj firme	Media duratei restricției (ani)
Reduceri de personal	96.0	2.1
Activitate principală	91.1	4.4
Prețul de vânzare active	95.0	5.2

Sursa: CEU Labor Project, Cercetarea firmelor MEBO din 1993-94.
Numărul de firme: 101

4. Rezultatele privatizării MEBO: structura proprietății și tipuri de firme

Acest capitol prezintă rezultatele privatizării MEBO bazându-se pe date referitoare la structura de proprietate post-privatizare a firmelor care au supraviețuit. Diferența dintre patronatul salariaților de după privatizarea din România comparativ cu alte țări constă nu doar într-un număr mult mai mare de firme aflate în proprietatea salariaților ori prezența PAS, organizația care votează pentru acțiunile salariaților; dar în România privatizarea MEBO a

însemnat în multe cazuri și transferul unei părți mari a proprietății societăților în mâinile salariaților, ceea ce nu s-a întâmplat în alte țări. Tabelul 3 prezintă această caracteristică a privatizării din România arătând gradul de privatizare și media proprietăților aflate în mâinile salariaților, precum și numărul de firme patronate — în majoritate sau parțial — de către aceștia. Astfel, între 1992 și 1995, media procentuală a acțiunilor deținute de salariați a fost între 80-99%, ei deținând mediana fiind 100% în primii trei ani și 95 de procente în 1995. Proporția firmelor patronate în majoritate de salariați este și ea foarte ridicată, mai exact, între 78,2% și 99,2%. Aceasta a fost perioada cea mai glorioasă a privatizării MEBO, atât comparativ cu alte metode (vezi Tabelul 1), cât și în ce privește volumul proprietății deținute de salariații firmelor. Privatizarea în masă (implementată, așa cum am arătat în partea a doua a lucrării, în perioada 1995-96), a redus proprietatea statului în multe din societăți. Acest aspect este reflectat în *Tabelul nr. 3*: în 1996 și 1997 patronatul salariaților era în medie de 40%, indicând că acțiunile rămase de la PPM au fost transferate acestora. Chiar și în acești ani, o mare parte a privatizărilor MEBO a dus la transferul majorității acțiunilor. O excepție a constituit-o anul 1997, când cele mai multe din firmele privatizate prin metoda MEBO au fost orientate spre diminuarea rolului statului în firme prin PPM. Din cele 378 de firme cu privatizare MEBO, 265 au avut loc prin transferul a 40% din acțiuni ca parte rămasă din PPM.²⁰ La sfârșitul perioadei, un total de 2632 de firme (35,4% din totalul firmelor privatizabile) au fost incluse în privatizarea MEBO și în mai mult de jumătate dintre ele (1652, respectiv 62,8%) salariații au devenit acționari majoritari.

Tabel 3: Date privind privatizările anuale

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000:II	Total
Numărul de firme	19	249	565	479	509	378	267	336	46	2632
Media procentaj privatizat.	87.5	98.9	97.1	79.8	43.7	37.3	49.0	57.3	57.5	70.8
Mediana procentaj privatizat	100.0	100.0	100.0	95.0	40.0	40.0	42.0	52.0	66.0	73.0
Proc. firme privatiz. majoritar	84.2	99.2	97.9	78.5	22.2	5.6	39.3	54.5	58.7	62.8

Sursa: Labor Project Privatization Data

Următoarele două tabele compară distribuția firmelor — după ramură economică și mărime — privatizate prin metoda MEBO.²¹ Tabelul 4 prezintă distribuția pe ramuri economice a firmelor patronate de salariații și populația inițială a firmelor privatizabile. Cele două distribuții sunt foarte apropiate, ceea ce ne arată că privatizarea MEBO a afectat toate

²⁰ Așa cum am menționat în partea a doua, mediana acțiunilor din firmele PPM păstrate de stat a fost 40 sau 51 de procente.

²¹ Populația firmelor este folosită în acest caz pentru aproximarea firmelor privatizabile.

ramurile industriale. Așa cum indică datele despre eșantionul ales, firmele MEBO au cea mai mare pondere în construcții (14,3% față de 8,4%) și industria ușoară (18,0% în loc de 14,3%). Doar o treime din firmele MEBO aparțin de servicii, deși acest sector — având o utilizare a capitalului mai puțin intensivă decât în firmele industriale — este mai potrivit patronatului salariaților, cel puțin sub acest aspect.

Tabel 4: Distribuția firmelor pe ramuri economice: privatizări MEBO și populația firmelor privatizabile.

	Firme în propriet. salariaților			Populația firmelor	
	Numărul de firme	Procent firme	Procent firme maj. salariați	Numărul de firme	Procent firme
Agricultură	604	23.0	28.6	1644	22.1
INDUSTRIE, din care	763	29.0	69.1	2058	27.7
Minerit, energie	25	0.9	68.0	115	1.6
Industria ușoară	472	18.0	71.8	1065	14.3
Industria grea	266	10.1	64.3	878	11.8
CONSTRUCȚII	376	14.3	72.6	626	8.4
SERVICII, din care	889	33.7	76.4	3112	41.8
Comerț	427	16.2	76.6	1624	21.8
Transport	177	6.7	74.0	595	8.0
Alte servicii	285	10.9	77.5	893	12.0
Total	2632	100.0	62.8	7440	100.0

Sursa: Labor Project Privatization Data

Tabel 5: Distribuția firmelor în funcție de numărul de angajați: privatizări MEBO și populația firmelor privatizabile.

	Firme cu proprietari salariați			Numărul firmelor	
	Număr de firme	Procent firme	Procent firme maj. salariați	Număr de firme	Procent firme
Până la 20	572	21.8	49.7	2614	36.9
21 – 100	983	37.4	64.4	2132	30.1
101 – 500	788	30.0	68.5	1668	23.6
Peste 500	283	10.8	67.1	666	9.4
Total	2626	100.0	62.7	7080	100.0

Sursa: Labor Project Privatization Data

Distribuția numărului de angajați în societățile MEBO este prezentată în Tabelul 5. Firmele foarte mici sunt sub-reprezentate, în timp ce firmele cu peste 500 de angajați au aproximativ aceeași pondere în distribuția firmelor aflate în proprietatea salariaților ca și în cea din totalul firmelor. Ceteris paribus, firmele mari sunt mai puțin potrivite pentru acest tip de

patronat, datorită utilizării intesive a capitalului, iar în cadrul unui grup mare — posibil eterogen — de muncitori, costurile luării deciziilor ar putea fi foarte mari. În firmele mici situație e tocmai inversă, astfel încât cineva s-ar putea aștepta mai curând la o supra-reprezentare a firmelor mici și o sub-reprezentare a celor mari.

Prezența altor tipuri de proprietari poate avea un efect important asupra comportamentului firmei în cauză. De exemplu, dacă în firmă sunt prezenți și câțiva proprietari externi, nu doar salariați, acești investitori pot aduce o infuzie de capital în firmă. Pe de altă parte, dacă statul este co-proprietar al firmei, salariații îl pot presa direct, fie pentru a-l forța să subvenționeze firma, fie pentru salarii mai mari, fie pentru menținerea numărului de angajați. De asemenea, firma poate coopera în condițiile unor constrângeri de buget lejere (soft budget constraints).²² Tabelul 6 prezintă numărul de firme cu alți proprietari decât angajații, precum și procentajele medii și mediane. Din cele 2626 de firme, aproape toate (2222) au și alți proprietari decât salariați. Statul are un interes direct foarte mic în aceste firme, fiind prezent doar în 177 din acestea, deținând în medie doar 7% din acțiuni. FPP este mai activ, având acțiuni în 352 de firme, dar atât media cât și mediana acțiunilor deținute sunt sub 20 de procente. Proprietarii dispersați, care și-au primit acțiunile prin PPM sunt cei mai frecvenți: ei sunt prezenți în mai mult de jumătate din firme, deținând în medie 40% din proprietăți. Investitorii autohtoni și străini sunt și ei prezenți printre proprietarii acestor firme: în 229 dintre acestea ei dețin o parte a proprietății, cu o mai mare parte a acțiunilor (în medie 21,4 și 33,9).

Tabel 6: Alți proprietari ai firmelor MEBO

Proprietari secundari			
	Procent mediu	Procent median	Număr de firme
FPS	13.6	7.0	177
FPP	19.9	17.7	352
Participanți la PPM	40.4	47.3	1394
Investori autohtoni	27.6	21.4	279
Investori străini	40.2	33.9	13

Sursa: Labor Project Privatization Data
Numărul de firme: 2222

În final, voi prezenta o comparație a reducerii personalului între 1992 și 2000 în firmele în care angajații au avut o parte, majoritatea sau nimic din proprietate. Mai exact,

²² Legat de prezența constrângerile bugetare lejere în societățile patronate de stat și efectul privatizării asupra lor vezi Boycko, Schleifer și Vishny (1996) sau Schleifer (1998).

firmele non-MEBO au suferit cea mai mare reducere de personal, având o medie de muncitori disponibilizați de 67%, așa cum arată și Tabelul 7. Firmele în care angajații au avut proprietate minoritară au avut de asemenea un număr mare de disponibilizări, 53%, totuși mult mai mic decât grupul amintit anterior. Firmele controlate de salariați au pierdut și mai puține locuri de muncă: în medie, forța lor de muncă a scăzut cu 47,2 procente. Acest lucru a putut fi cauzat de indecizia proprietarilor salariați de a reduce numărul locurilor de muncă din firma lor. Dacă majoritatea muncitorilor sunt în același timp și proprietari este ușor de imaginat că aceste firme vor reduce numărul locurilor de muncă mult mai încet decât alte firme: pentru că toți cei care iau decizii în privința reducerii de personal vor suporta în cele din urmă consecințele propriilor decizii. Din informațiile cuprinse în Tabelul 7 nu se pot deduce foarte multe legat de succesul relativ al firmelor controlate de diferite tipuri de proprietari, dar ele oferă câteva dovezi preliminare, și anume, că firmele patronate de salariați au reușit să supraviețuiască fără să fi pierdut atâtea locuri de muncă, precum alte firme.²³

Tabel 7: Variația numărului de angajați între 1992 – 2000: Privatizări MEBO și populația firmelor privatizabile.

	Variația nr. de angajați, medie	Variația nr. de angajați, mediană	Număr de firme
Fără MEBO	-67.0	-76.6	2,202
Cu minorit. MEBO	-53.0	-68.1	627
Cu majorit. MEBO	-47.2	-58.2	1,219

Sursa: Labor Project Privatization Data

Schimbarea numărului de angajați definit ca $(nr. \text{ sal } 2000 - nr. \text{ sal } 1992) / nr \text{ sal } 1992$.

5. Concluzii: are patronatul salariaților un viitor?

Această lucrare a analizat privatizarea MEBO din România, ajungând la concluzia că această metodă de privatizare a jucat un rol important în transformarea proprietății de stat în proprietate privată. Nu numai că numărul firmelor care s-au supus privatizării MEBO este mare, dar și proporția acțiunilor transferate este mare, implicând acționari majoritari salariați în 63% din firme. Mai mult, cadrul legislativ al acestei metode de privatizare a obligat firmele să formeze Programul pentru Acționarii Salariați (PAS), care a votat pentru toate acțiunile deținute de angajați, cel puțin în perioada inițială a privatizării. Existența PAS-ului, împreună cu privatizările prin acționari majoritari salariați au făcut posibil ca o mare parte a acestor societăți să fie controlate de propria lor forță de muncă.

²³ Earle și Telegdy (2002) fac o analiză econometrică a relativei performanțe a firmelor în funcție de diferitele tipuri de proprietari care le controlează.

Cât de mult vor mai exista în România societăți patronate de angajați? Fără o analiză atentă a unor baze de date adecvate despre situația de după privatizare a firmelor, nu se poate da un răspuns pertinent la această întrebare. Totuși, cu ajutorul informațiilor deținute în prezent, putem face câteva predicții. În mod natural, numărul firmelor patronate de salariați depinde de apariția și dispariția acestor firme. În ce privește crearea acestui tip de firme, privatizarea este departe de a se fi încheiat, iar tratamentul preferențial al angajaților nu s-a schimbat. Acest proces poate fi chiar amplificat de condițiile economice dure din România: patronatul salariaților poate fi o soluție mai bună dacă alternativa o constituie închiderea firmei și trimiterea în șomaj a celor mai mulți dintre angajați. Aceste două considerente pot mări numărul firmelor MEBO. Pe de altă parte, firmele MEBO pot dispărea pe două căi: sau dau faliment și închid firma sau patronatul lor degenerează în alte forme de proprietate, ca urmare a vânzărilor secundare. În ce privește falimentul, întrebarea care se pune ar putea fi următoarea: care este rata falimentelor relative a firmelor patronate de angajați, comparativ cu alte tipuri de patronate, cum ar fi cele de stat sau ale investitorilor tradiționali. Răspunsul la această întrebare ar putea face lumină în privința schimbărilor petrecute în segmentul de firme românești patronate de salariați. În privința succesului relativ al firmelor patronate de salariați există argumente pro- și contra. În acest sens avem rezultatele cercetării noastre efectuate pe un eșantion mai mic privind degenerarea proprietății. Conform Earle și Telegdy (în curs de apariție), dintr-un eșantion de 62 de firme privatizate deja prin metoda MEBO, aveau în 1995 o medie de acționari salariați de 94,5%, medie care a scăzut până la sfârșitul anului 1998 cu doar șapte procente. Până când aceste tendințe nu vor caracteriza toate firmele privatizate prin metoda MEBO, în special în cazul celor din ultima perioadă, care au deja acționari minoritari salariați, schimbarea patronatului intern în patronat extern va fi un proces de lungă durată în România. În final, ar mai trebui să reținem un lucru, și anume că această lucrare a analizat exclusiv firmele privatizate prin metoda MEBO. Patronatul salariaților poate însă penetra și prin alte canale, cum am arătat și mai sus. Bunăoară, în cadrul PPM muncitorii s-ar putea considera mult mai interesați să „investească” în propria lor firmă, decât într-o firmă necunoscută. Acest lucru poate însă mări grupul firmelor patronate de salariați, deși acești proprietari salariați nu au în spatele lor nici o organizație care să le coordoneze acțiunile.

Referințe

- Ben-Ner, Avner și Derek C. Jones (1995), "Employee Participation, Ownership, and Productivity: A Theoretical Framework." Industrial Relations, Vol. 34/4, Octombrie.
- Bonin, John P., Derek C. Jones și Louis Putterman (1993), "Theoretical and Empirical Studies of Producer Cooperatives: Will ever the Twain Meet?" Journal of Economic Literature, Vol. 31, p. 1290-320.
- Boycko, Maxim, Andrei Shleifer și Robert W. Vishny (1996), "A Theory of Privatization." Economic Journal, Vol. 106, p. 306-19.
- Boycko, Maxim, Andrei Shleifer și Robert W. Vishny (1995), Privatizing Russia. Cambridge: The MIT Press.
- Earle, John S. și Saul Estrin (1996), "Employee Ownership in Transition," în: Corporate Governance in Central Europe and Russia, (R. Frydman, C. Gray și A. Rapaczynski ed.). Vol. 2, Budapesta, Londra, New York: Central European University Press.
- Earle, John S. și Almos Telegdy (2001), "Privatization Methods and Ownership Outcomes in Romania." CEU Labor Project Working Paper.
- Earle, John S. și Almos Telegdy (2002), "Privatization Methods and Productivity Effects in Romanian Industry." în curs de apariție în Journal of Comparative Economics.
- Earle, John S. și Almos Telegdy (în lucru), "Employee Ownership after Privatization: A Comparative Study of Hungary and Romania."
- Earle, John S. și Almos Telegdy (1998), "The Results of 'Mass Privatization' in Romania: A First Empirical Study." The Economics of Transition, Vol. 6/2, p. 313-32.
- Earle, John și Dana Săpătoru (1994), "Incentive Contracts, Corporate Governance and Privatization Funds in Romania." Atlantic Economic Journal, 22(2), p. 61-79.
- Hansmann, Henry (1996), The Ownership of Enterprise. Cambridge: Harvard University Press.
- Kornai, János (2000), "Ten Years after 'The Road to a Free Economy: The Author's Self-Evaluation." Economic Systems, Vol. 24/4, p. 353-59.
- Kornai, Janos (1990), The Road to a Free Economy. Shifting from a Socialist System: The Example of Hungary. New York: W. W. Norton.
- Munteanu, Costea (1997), "Employee Share-Ownership in Romania: the Main Path to Privatization," in: Privatization Surprises in Transition Economies: Employee-Ownership in Central and Eastern Europe (M. Uvalic și Vaughan eds.). Cheltenham: E. Edgar Publ.
- Negrescu, Dragos (2000), "Un Deceniu de Privatizare in România." în: Tranziția Economică în România: Trecut, Prezent și Viitor. (C. Ruehl și D. Daianu eds.), București: Banca Mondială și Centrul Român pentru Politici Economice.
- Shleifer, Andrei (1998), "State versus Private Ownership." Journal of Economic Perspectives, Vol. 12/4, p. 133-50.